

מעשה שמים ומעשה בשר ודם

ויעש אלהים את הרקיע ... ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים ... ויעש אלהים את חית הארץ למינה ... וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ... ויכולו השמים והארץ וכל צבאם: (בראשית פרק א).¹

בראשית רבה פרשה י סימן ה

אמר ר' יהושע בן לוי: נשתכללו שמים בחמה ולבנה ובמזלות ונשתכללה הארץ באילנות ובדשאין וגן עדן. רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי: מכוללים היו המעשים והיו מותחים והולכים.²

קהלת רבה פרשה ז סימן א

"ראה את מעשה האלהים כי מי יוכל לתקן את אשר עיוותו" - בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון, נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשובחין הן וכל מה שבראתי בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך.³

רמב"ן בראשית פרק ב פסוק ח

והנה אילני גן עדן גזר בהם לעשות ענף ולשאת פרי לעד לעולם, לא יזקין בארץ שרשם, ובעפר לא ימות גזעם, אין צריכין לעובד וזומר ... אם כן מה טעם "ויניחיהו בגן עדן לעבדה ולשמרה"? שהניחו שם להיות זורע לו חטים ומיני תבואות וכל עשב זורע זרע וערוגות הבשמים, וקוצר ותולש ואוכל כרצונו, וזה טעם "לעבדה ולשמרה", לעבוד אדמת הגן הערוגות שיעשה שם, כי הגן שהם האילנות לא יעבדו.⁴

מסכת מגילה דף יד עמוד א

"אין קדוש כה' כי אין בְּלִתְּךָ" - אמר רב יהודה בר מנְּשֵׁיאָ: אל תקרי "בְּלִתְּךָ" אלא "לְבִלְוֶתְךָ". שלא כמידת הקב"ה הוא מידת בשר ודם. מידת בשר ודם - מעשה ידיו מבלין אותו, אבל הקב"ה - מבלה מעשה ידיו.⁵ "ואין צור כאלהינו" (שמואל א ב ב) - אין צייר כאלהינו. אדם צר צורה על גבי הכותל ואינו יכול להטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים, אבל הקב"ה צר צורה בתוך צורה, ומטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים.⁷

¹ עשרה "ויאמר" יש לנו בפרק א של ספר בראשית שעל גבם דרשו והדגישו חז"ל את בריאת העולם באמירה ודיבור (אבות פרק א משנה א, בראשית רבה יז א), "שמאמרו של הקב"ה מעשה הוא" (מדרש תהלים קז). "לא ביגיעה ובעמל ברא הקב"ה את עולמו, אלא בדבר ה' נעשו שמים" (בראשית רבה י ט). אך יש גם ארבעה "ויעש", "נעשה אדם", פעמיים "ויברא", "ויתן" והסיום: "וירא אלהים את כל אשר עשה". ועל "פעולות" אלה המיוחסות לבורא עולם כבר הרעיש בן זומא עולמות (ראה בראשית רבה ד ו). אך כל זה, נושא אחר שבע"ה נזכה לדון בו. הפעם נבקש לדרוש במעשה אלהים מול מעשה בשר ודם. ואחר כותלנו ימים נוראים בהם אמרנו מספר פעמים את הפיוט: "מעשה אלהינו" שבמקורו משווה בית בית את מעשה הקב"ה הנשגבים והמרוממים, מול מעשה בני האדם השפלים והנמוכים. האמנם? בדיבור או במעשה, ברגע המדויק של סוף מלאכת היום השישי וכניסת השבת ("כזה שהוא מכה בקורנס ע"י הסדן, הגביהה מבעוד יום והורידה משתחשך", בראשית רבה י ט), הגיעה הבריאה לשיא שכלולה. ומה חסרה? רק מנוחה. ראה בראשית רבה שם סימן ט: "גניבא אמר: משל למלך שעשה לו חופה וציירה וכיירה, ומה היתה חסרה? כלה שתכנס לתוכה. כך מה היה העולם חסר? שבת ... ומה נברא בו לאחר ששבת? שאנן, ונחת, שלוה, והשקט. רבי לוי בשם ר' יוסי ב"ר נהוראי: כל זמן שהיו ידי קוניהם ממשמשים בהם, היו מותחים והולכים. כיון שנחו ידי קוניהם מהן, ניתן להם נחה - וינח לעולמו ביום השביעי". עם סיום הבריאה, הגיע היקום לשיא שכלולו ופסק להתרחב ולהתפשט (האסטרונומיסטים אולי לא יסכימו). וכבר הרחבנו לדון בהשלמה זו של הבריאה בדברינו [ויכולו השמים והארץ](#) ובדברינו [והנה טוב מאד](#) בפרשה זו. מה נותר לאדם לעשות? האם האדם יכול להוסיף שכלול לבריאה?

³ אז מה נדרש האדם - בשר ודם - לעשות אחרי מעשה בריאה - מעשה שמים - כה שלמים ומשוכללים? רק לא לקלקל! לא לגדוע יערות עד, לא לזהם את האוויר ואת מקורות המים, לא להרוס את החופים ואת הים, לא להכחיד בעלי חיים, לא לבנות באופן פראי, לא לרסס בכ"כ הרבה כימיקלים, לא לייצר כ"כ הרבה מוצרי פלסטיק ... ובדברינו [מעוות לא יוכל לתקן](#) בקהלת (שבת המועד סוכות) השמטנו מדרש חשוב זה. ראה הפסוק בקהלת שהוא דורש.

⁴ האדם הושם בגן עדן בו מעשה הבריאה לכאורה משוכלל ומושלם ואינו זקוק לשום עיבוד ותוספת. ובכל זאת, הרי האדם צווה "לעובדה ולשמרה" - בעת השמתו בגן עדן! מה יש להוסיף על מעשה הבריאה? ועוד בגן עדן? "להיות זורע לו חטים ומיני תבואות וכל עשב זורע זרע וערוגות הבשמים, וקוצר ותולש ואוכל כרצונו" - אומר הרמב"ן, אולי בעקבות הטבע והמציאות החקלאית שראה לנגד עיניו בספרד. עכ"פ, גם בגן עדן יש ציווי "לעובדה ולשמרה" ויש אפשרות שכלול (או חו"ח קלקול) של מעשה האדם את מעשה שמים. ראה דברינו [לעובדה ולשמרה](#) בפרשה זו.

⁵ האדם יכול להוסיף מיני תבואות, גן ירק, דשאים וערוגות בשמים, לאילנות גן העדן, כדברי רמב"ן, ואף להקים בניינים ומונומנטים כבירי שם. אך דא עקא שדברים אלה ישרדו אחרי הסתלקותו מן העולם ויאריכו ימים אחריו. הם יבלו את האדם. בעוד שהקב"ה יבלה את מעשיו. שום בריאה אינה לנצח - רק הבורא. אבל כל זה מורה יותר על גדולת ה' מול גדולת האדם, ולא בהכרח על המעשים. שהרי, אדרבא, יצירה שניארת אחרי היוצר - לשבחיו של היוצר היא.

⁶ תפילת חנה אחרי שהקב"ה צר לה ילד. ראה המדרשים על יצירת האדם בויקרא רבה יד (פרשת תזריע) ודברינו [תפילת חנה](#).

⁷ סיבה שנייה ליתרון "מידת הקב"ה" היא היכולת ליצור נפש חיה. ראה בראשית רבה ז א שמדגיש עוד יותר את יצירת הצורה של נפש חיה במים שהיא פלאית עוד יותר מזו שביבשה: "ויאמר אלהים ישרצו המים, כתיב (תהלים פו) אין כמוך באלהים וגו', בנוהג שבעולם בשר ודם צר צורה ביבשה, אבל הקב"ה צר צורה במים שנאמר ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה". ראה גם הביטוי של המדרש:

בראשית רבה פרשה א ד"ה יג תנא רבי

רבתינו אומרים: בשר ודם בונה בנין. בשעה שהבנין עולה בידו, הוא מרחיב ועולה. ואם לאו, מרחיב מלמטה ומיצר מלמעלה. אבל הקב"ה אינו כן, אלא "את השמים" - שמים שעלו במחשבה, "ואת הארץ" - ארץ שעלתה במחשבה.⁸

מדרש תהלים (בובר) מזמור פו

"אין כמוך באלהים ה' ואין כמעשיך" - מלך בשר ודם בונה תחילה את התחתונים ואחר כך את העליונים. אבל הקב"ה אינו כן, אלא בתחילה את העליונים ואחר כך את התחתונים, שנאמר: "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ". בשר ודם אין צורתו עושה צורה, אבל צורתו של הקב"ה עושה צורה, שנאמר: "ישרצו המים שרץ נפש חיה" (בראשית א כ), ואדם צורתו של הקב"ה ועושה צורה ...⁹

תלמוד ירושלמי מסכת סוכה פרק ד הלכה ו

תני רבי יוסי אומר: השית היה נקוב עד התהום. מה טעמא? "ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שורק", "ויבן מגדל בתוכו" - זה ההיכל. "ויקב חצב בו" - זה המזבח. "וגם יקב" - זה השית. רבי שמעון אומר: מעשה שמים היו.¹⁰ לפי שהיו מעשה שמים, יכול לא יהיו נאים כמעשה ידי אומן? תלמוד לומר: "חמוקי ירכיך כמו חלאים מעשה ידי אומן" - נאים היו יותר ממעשה ידי אומן.¹¹

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות פרק לד

"ויהי ברדת משה מהר סיני ומשה לא ידע כי קרן עור פניו" ... ומפני מה בלוחות הראשונות לא קרן עור פניו? לפי שהראשונים נכתבו מעשה אלהים, שנאמר: "כתובים באצבע אלהים" (שמות לא יח), ולהלן הוא אומר: "כי אראה שמיד מעשה אצבעותיך" (תהלים ח ד), ואומר: "ומעשה ידיך שמים" (שם קב כו) - והוא דבר ה', שנאמר: "בדבר ה' שמים נעשו" (שם לג ו).¹² אבל השניים כתב משה מפי הגבורה, ובכותבו הוקרנו פניו, ועליו הכתוב אומר: "חכמת אדם תאיר פניו" (קהלת ח א).¹³

"אין צייר כאלהינו" והשווה עם טענת הפילוסוף לרבן גמליאל: "צייר גדול הוא אלהיכם, אלא שמצא סמנים טובים שסייעו אותו" (בראשית רבה א ט). שם צייר, בפי הפילוסוף (יווני?) הוא צורה וצבע ואילו כאן הוא יצור נפש חיה.

⁸ רק הקב"ה יכול לברוא וליצור בדיוק בהתאם למחשבה ותכנית מוגדרת מראש ולא לסטות ממנה כמלוא הנימה. ראה תחילת בראשית רבה על התורה שהיא התכנית לבריאת העולם (ושם דווקא ההשוואה היא מבנייה של בשר ודם: "מלך בשר ודם בונה פלטין ... מדעת אומן, והאומן ... דפתראות ופנקסאות יש לו לדעת היאך הוא עושה חדרים וכו'"). ואילו בן אדם מתמרן תוך כדי בניה ומתאים את התכנית לבנין שהולך ונבנה. כל מנהל פרויקט יעיד שאכן זה כך ... במיוחד בפרויקטים במדינת ישראל ... כך או כך, מדרשים רבים נוספים יש לנו הדנים בשבחי מעשה הקב"ה מול מעשה בשר ודם ולא נוכל כמובן להביא את כולם.

⁹ חלקו הראשון של המדרש ממשיך את הרעיון לעיל של בראשית רבה, בהבדל בין האדם שבונה בנין "מלמטה למעלה", מול הקב"ה שיכול לבנות "מלמעלה למטה": קודם את הגג ואח"כ את היסודות. אבל בחצי השני, גדולתו של הקב"ה היא שיוצר יצירה שיודעת ליצור, ונותן כוח וערך ליצירת האדם. אמנם גם בעלי חיים כך, בתוקף יכולתם להתרבות ולהוליד יצורים "כצלמם וכדמותם" שזה מעין הבריאה של הקב"ה, אבל יש לנו התחלה כלשהיא. "אדם צורתו של הקב"ה ועושה צורה" - אז כבר לא סתם להבל דמה.

¹⁰ אבל בבלי סוכה נג ע"א משמע שדוד חפר את השיתין ואף אמר אז את ט"ו שירי המעלות (היורדות בגמרא שם). ראה שם שהשיתין איים להציף את העולם ואחיתופל זרק לתהום את השם המפורש ונח.

¹¹ השית, נכון יותר השיתין, היה אוסף מחילות, שירדו לתהום, מתחת למזבח בהר הבית, לתוכן נשפכו המים והיין שהיו מנסכים ע"ג המזבח. ראה תוספתא סוכה פרק ג הלכה טו וכן סוכה בבלי מט ע"א: "שיתין מששת ימי בראשית נבראו, שנאמר: חמוקי ירכיך כמו חלאים מעשה ידי אמן. חמוקי ירכיך - אלו השיתין, כמו חלאים - שמחוללין ויורדין עד התהום, מעשה ידי אמן - זו מעשה ידי אומנותו של הקב"ה ... אל יתקרי בראשית אלא ברא שית. תניא, רבי יוסי אומר: שיתין מחוללין ויורדין עד תהום, שנאמר: אשירה נא לידי שירת דודי לכרמו ... ויטעהו שורק - זה בית המקדש, ויבן מגדל בתוכו - זה מזבח, וגם יקב חצב בו - אלו השיתין". היה בשית יופי טבעי של מחילות מגולפות ומרהיבות שהזכיר לחכמים את הפסוק בשיר השירים ז ב: "חמוקי ירכיך כמו חלאים" (ראה רש"י על הפסוק). מה שחשוב לענייננו הוא ההשוואה שהירושלמי עושה בין השית לעבודת אומן בשר ודם. בסופו של דבר השית, מעשה שמים - יפה יותר. אך נקודת ההשוואה היא מעשה אדם - מעשה אמן. מעשה שמים "צריך" להתחרות ולעלות על מעשה אדם. "אדם צורתו של הקב"ה ועושה צורה", כמאמר המדרש הקודם, וצריך להראות ולהדגיש שעדיין, מעשה יופי הטבע, שהוא יצירתו הישירה של מי שגם יצר את האדם, עולה על יצירתו של האדם שהוא יצור עם יכולת יצירה. וראה גם בהערה 7 לעיל על "צייר" של צורה וצבע, מול "צייר" של יצור ונפש חיה. וכאמור לעיל, יש דעה שהשיתין היו מעשה ידי אדם.

¹² קטע זה של המדרש טורח להסביר, בעזרת שרשרת פסוקים והיקשים שהלוחות הראשונים היו מתת ה' - בדיבור ולא בעשייה. ראה המדרשים שהבאנו בהערה 1 על בריאת העולם באמירה ודיבור מול עשייה.

¹³ רק בלוחות השניים שהם מעשה ידי אדם קרנו פניו של משה. רק שם האירה החכמה את פניו. ראה דברים רבה (ליברמן) פרשת עקב יז: "שאלו את ר' יוחנן בן זכאי, מפני מה הלוחות הראשונים מעשה שמים והשניים מעשה אדם? אמר להם: למה הדבר דומה? למלך שנטל אשה והביא את הבלר והנייר משלו ועטרה משלו והכניסה לביתו ראה אותה המלך שוחקת עם עבד אחד (משלו), כעס עליה והוציאה, בא שושבינה אצלו ... א"ל המלך: מה אתה מבקש, שאתרצה לה? הבא הנייר והבלר משלך, והרי כתב ידי. כך אמר משה להקב"ה בשעה שעשו ישראל אותו מעשה ... א"ל הקב"ה: מה אתה מבקש, שאתרצה להם? הבא את הלוחות משלך והרי כתב ידי". לפיכך אולי נשתמרו הלוחות השניים - מעשה ידי אדם, יותר מהראשונים - שהם מעשה שמים. כאשר האדם מביא נייר ולבלר משלו הוא מקפיד יותר על קיום השטר. ואז גם קורנות פניו משמחה של עשייה. אבל כתב היד הוא עדיין של הקב"ה. וכבר הרחבנו לדון [בלוחות שניים](#) בפרשת עקב ושם הבאנו, בין השאר, את מדרש שמות רבה מו א: "בלוחות הראשונות לא היו אלא עשרת הדברות בלבד,

בראשית רבה פרשה יא סימן ו

פילוסופוס אחד שאל את רבי הושעיה, אמר לו: אם חביבה היא המילה, מפני מה לא נתנה לאדם הראשון? אמר לו: מפני מה אותו האיש מגלח פאת ראשו, ומניח את פאת זקנו? א"ל מפני שגדל עמו בשטות. א"ל: אם כן, יסמא את עינו ויקטע את ידיו וישבר את רגליו על ידי שגדלו עמו בשטות? א"ל: ולא לו הדברים באנו? אתמהא! אמר לו: להוציאך חלק אי אפשר, אלא כל מה שנברא בששת ימי בראשית צריכין עשייה, כגון החרדל צריך למתוק, התורמוסים צריך למתוק, החיטים צריכים להיטחן, אפילו אדם צריך לתיקון.¹⁴

ויקרא רבה יא ז

ר' תנחומא ור' חייא ... בשם ר' אלעזר המודעי: המדרש הזה עלה בידינו מן הגולה: כל מקום שנאמר "ויהי בימי" אינו אלא צרה ... שמעון בר רב אבא בשם ר' יוחנן אמר: כל מקום שנאמר "ויהי", משמש צרה ושמחה. אם צרה, אין צרה כיוצא בה. אם שמחה, אין שמחה כיוצא בה.¹⁵ ... השיבו: "ויואמר אלהים יהי אור ויהי אור" (בראשית א ג)! אמר להם: אף היא אינה שמחה, לפי שלא זכה העולם להשתמש באותו האור ... השיבו: "ויהי ערב ויהי בוקר, יום שני, יום שלישי, יום רביעי, יום חמישי, יום השישי" (בראשית א ח-לא)! אמר להם: אף היא אינה שמחה, שכל מה שנברא בששת ימי בראשית צריכים עשייה: החטים צריכים לטחון, החרדל צריך לתיקון והתורמוסים צריכים להמתק.¹⁶

מדרש תנחומא (בובר) פרשת תזריע סימן ז

שאל טורנוסרופוס הרשע את ר' עקיבא: איזה מעשים נאים של הקב"ה או של בשר ודם? אמר לו: של בשר ודם נאים. א"ל טורנוסרופוס הרשע: הרי השמים והארץ, יכול אתה לעשות כהם? א"ל ר' עקיבא: לא תאמר לי בדבר שהוא למעלה מן הבריות, שאין שולטין בהן, אלא בדברים שהן מצויין בבני אדם. א"ל: למה אתם מולים? א"ל: אף אני הייתי יודע שאתה עתיד לומר לי כן, לכך הקדמתי ואמרתי לך מעשה בשר ודם הם נאים משל הקב"ה. הביא לו ר' עקיבא שיבולים וגלוסקאות, אמר לו: אלו מעשה הקב"ה ואלו מעשה בשר ודם, אין אלו נאים? הביא לו אניצי פשתן וכלים מבית שאן, א"ל: אלו מעשה הקב"ה ואלו מעשה בשר ודם, אין אלו נאים?¹⁷

שמות רבה פרשת כי תשא, פרשה מג סימן ג

ובלוחות השניים אני נותן לך שיהא בהם הלכות מדרשות ואגדות". זוהי מהאור פניו של משה – לימוד התורה שבע"פ דווקא, חידושי בית המדרש האנושי. ראה דברינו שם.

¹⁴ הפילוסוף מנסה לנגח את ברית המילה המסירה רקמה חיה מגופו של האדם. טענתו היא שאם העורלה היא דבר מיותר, היה האדם צריך להיוולד מהול (זה הפירוש של "ניתנה לאדם הראשון"). ר' הושעיה מנסה לתת תשובה מחלקים אחרים בגוף האדם שאנחנו מסירים ומעצבים, כגון שיער הראש ולצורך חיזוק העניין משווה את גילוח הראש מול השארת הזקן (שאותו לא היה מקובל לגלח רק לספר). הנה אתה, אומר לו ר' הושעיה, מגלח את השער שבראשך, משנה את הבריאה, אך לא עושה זאת לשיער הזקן. הפילוסוף עונה לו שאת השיער חותכים מפני שגדל פרע. על כך עונה ר' הושעיה תשובה שרק מסבכת אותו והוא "נאלץ" בסופו של דבר לתת לפילוסוף את התשובה האמיתית, שאנו גם נותנים לעצמנו, שבעצם איננה אלא חזרה לרעיון של קיצוץ השיער (הקטע בו "הסתבך" ר' הושעיה לא ברור והמאיר עינינו בדרך). עכ"פ, לענייננו, מעשה הבריאה צריכים תיקון. לא רק שהאדם מצווה לא לקלקל, כמאמר קהלת רבה לעיל, אלא גם לתקן ולשכלל את מעשה שמים.

¹⁵ ראה דברינו [המדרש הזה עלה בידינו מן הגולה](#) בפרשת לך לך, על "ויהי", "והיה" – צרה ושמחה.

¹⁶ העשייה האנושית איננה דבר של מה בכך וכרוכה בלא מעט עמל, צער ויגיעה: "בזעת אפך תאכל לחם", אבל אין זה סותר את שבח מעשה האדם המשכלל ומתקן את הבריאה וגם לא את דברי ר' עקיבא במדרש הסמוך בהתנאות מעשה האדם יתר על מעשה שמים. מבחן התוצאה.

¹⁷ מדרש זה, בפרשת תזריע בה חוזרת מצוות מילה: "וביום השמיני ימול בשר עורלתו", כאילו לומד מההסתבכות של בראשית רבה לעיל בוויכוח של הפילוסוף עם ר' הושעיה. ר' עקיבא מבין היטב למה מכוונים דבריו של טורנוסרופוס והוא עונה מיד וללא שום היסוס: מעשה בני האדם נאים יותר ממעשה שמים. הוא גם מביא דוגמאות חיות, לא מקיצוץ שיער ומעשים אחרים בגוף האדם, אלא ממוזנו ולבושו של האדם. מיצירות האדם ומפעליו שבאים לסוכך עליו מפני הטבע שלעיתים קרובות הוא קשה ואפילו אכזר. ההשוואה היא עם עיבוד של דברים שטבע ואולי לכן לא מובאת הדוגמה הבסיסית של בניית בית ומקלט מתהפוכות מזג האוויר. ובעוד שאנו מפליגים הרחק, כדאי לחזור למדרש ולראות שיש שם המשך וטורנוסרופוס אינו מוותר: "א"ל טורנוסרופוס: אם הוא חפץ במילה, למה אינו יוצא הולד מהול ממעי אמו? א"ל ר"ע: ... ומה שאתה אומר למה אינו יוצא מהול לפי שלא נתן הקב"ה את המצות לישראל אלא לצרף אותם בהם, ולכן אמר דוד (תהלים יח) כל אמרת ה' צרופה". האם שינה ר"ע לבסוף את עמדתו או אדרבא, מחזק אותה? כך או כך, נראה שבכיוון זה הולך גם המדרש הבא, גם הוא על המילה. בראשית רבתי פרשת לך לך עמוד 73: "שאלו את ר' הושע בן קרחה: מה נברא אדם, מהול או ערל? אמר: אם אומר ערל, אומרים לי: א"כ למה אתם נימולים? ואם אומר: מהול, אומרים: וכי אי זו בריה נשתנית מבריותיה? א"ל: כתוב במעשה בראשית אשר ברא אלהים, אין כתיב כאן אלא לעשות. שמא ברא תחילה גלוסקאות? אלא חטין והם עושים אותם גלוסקאות. כך אמר האלהים: כשם שאתה משתתף עמי במעשה בראשית, השתתף עמי בעצמך. חזר ואמר להם טעם אחר: איני יודע מה נברא, אלא הריני אומר לפי המשל. מדינה שהיתה מעלה למלך כור חטים, ויתר להן או פחת אינן מקיימין גזרתו. כך כתב לנו אלהים בתורה: התהלך לפני והיה תמים, וכתב: וכן שמונת ימים ימול לכם כל זכר (י"ז י"ב). יכולים אנו לומר: לאברהם נאמר כאן, אבל ישראל כשיצאו ממצרים וכשנכנסו במצרים החזיקו בה. וכשנאמר לאברהם קח נא (כ"ב ב') ואמר ליצחק קח נא שיעשו כן מכאן ואילך". ראה דברינו [מילה על המילה](#) וכן [וביום השמיני ימול](#) בפרשת תזריע, בהם הרחבנו במדרשים על המילה וויכוחי גויים עם יהודים על הנושא. והתשובה הסופית גם שם היא שלא נתנו מצוות אלא לצרף את הבריות.

אמר ר' ברכיה בשם ר' חייא בר אדא מיפו בשם ר' שמואל בר נחמן: כיון שבאו ישראל למרה, מה כתיב שם? "וַיָּבֹאוּ מִקְרָתָהּ וְלֹא יָכְלוּ לְשִׁתּוֹת מִיָּם מִמֶּנָּה כִּי מָרִים הֵם עַל־פֶּן קָרָא־שָׁמָּה מֶנָּה" (שמות טו כג) - התחיל משה מהרהר בלבו ואומר: המים הללו למה נבראו? מה הניה יש לעולם בהן? מוטב היה אילו לא נבראו! ידע הקב"ה מה היה מחשב בלבו, א"ל הקב"ה: לא תאמר כן, ולא מעשי ידי הן יש דבר בעולם שלא נברא לצורך? אלא אני מלמדך היאך תהא אומר. אמור כך: עשה את המר מתוק. ומנין שלמדו הקב"ה להיות אומר כך? ראה מה כתיב: "ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ" (שמות טו כה) – "ויראהו" אין כתיב כאן אלא "וירורה"; אין ויורהו אלא לשון לימוד, שנאמר: "ויורני ויאמר ליי" (משלי ד ד).¹⁸

רמב"ן ויקרא פרק יט פסוק יט

והטעם בכלאים, כי השם ברא המינים בעולם, בכל בעלי הנפשות בצמחים ובעלי נפש התנועה, ונתן בהם כח התולדה שיתקיימו המינים בהם לעד כל זמן שירצה הוא יתברך בקיום העולם. וציווה בכוחם שיוציאו למיניהם ולא ישתנו לעד לעולם, שנאמר בכולם "למינהו" (בראשית א) ... והמרכיב שני מיניו, מִשְׁנָה ומכחיש במעשה בראשית, כאילו יחשוב שלא השלים הקב"ה בעולמו כל הצורך, ויחפוץ הוא לעזור בבריאתו של עולם להוסיף בו בריות. והמינים בעלי חיים לא יולידו מין משאינו מינו, וגם הקרובים בטבע שיוולדו מהם כגון הפרדים יכרת זרעם כי הם לא יולידו. והנה מצד שני הדברים האלה, פעולת ההרכבה במינים דבר נמאס ובטל.¹⁹

מסכת כתובות דף ה עמוד א

דרש בר קפרא: גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, דאילו במעשה שמים וארץ - כתיב: "אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים" (ישעיהו מח), ואילו במעשה ידיהם של צדיקים - כתיב: "מכון לשבתך פעלת ה' מקדש אדני כוננו ידיך" (שמות טו).²⁰ השיב בבלי אחד ור' חייא שמו ... "השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע" (תהלים יט ב).²¹ הכי קאמר: מעשה ידיהם של צדיקים מי מגיד? הרקיע, ומאי ניהו? מטר.²²

שבת בראשית שלום

שתיה לנו ראשית והתחלה טובה

מחלקי המים

מים אחרונים: ראה זאת עוד מצאנו באוצר המדרשים (אייזנשטיין) מזלות עמוד 281: "חמשה דברים חביבין לפני הקב"ה יותר ממעשה שמים וארץ, ואלו הן: ישראל ומילה ובית המקדש וירושלים וישוב ארץ ישראל. ישראל מנין? דכתיב כה אמר ה' גואלך וגו' נטה שמים וגו' (ישעיה מד כד) - מלמד שצירתן של ישראל חביבה לפני הקב"ה יותר ממעשה שמים וארץ. ואומר: כה אמר ה' נותן שמש לאור יומם וגו' אם ימושו וגו' (ירמיה ל"א ל"ה) מלמד שחביב הכתוב יצירתן של ישראל יותר ממעשה שמים וארץ.

¹⁸ בהמשך לחטים שצריכים לטחון, החרדל שצריך לִמְתַק והתורמוסים שצריכים להמתיק, לא יכולנו שלא להביא מדרש זה על מי מרה שהומתקו. האדם קובל על דברים שהם מעשה שמים שאינם נחוצים ולא ברורה התועלת שבהם, אולי אפילו מזיקים והקב"ה (שמים) מלמד אותו איך להשביח את מעשה שמים ולתקנם. מן השמים מורים לאדם איך במעשיו הוא יכול לתקן את הבריאה ולהשביחה.

¹⁹ למעשה האדם המשכלל את הבריאה יש גם הגבלות וגבולות. מצוות כלאיים שיש לה פנים מרובות: כלאי שדה, כלאי כרם, כלאי בהמה, כלאי אילן ואף כלאי בגדים, מסמנת, בפרט בכלאי בהמה ואילן (הרכבות), את הגבול ליצירתיות האדם והתערבותו במשה הבריאה. נראה שזה נושא נכבד, בפרט בימינו בהם לכאורה אין גבול ליכולת האדם להכליא מינים וזנים בחי ובצומח. מה הגבול בין מעשי אדם שאפילו גדולים ממעשי הבורא ובין מעשי אדם שמשנים ומכחישים את מעשה בראשית ומראים "שלא השלים הקב"ה בעולמו כל הצורך" ורוצים "לעזור בבריאתו של עולם להוסיף בו בריות". וזה נושא נכבד שבע"ה נזכה לדון בו במצוות כלאיים בפרשת קדושים או כי תצא.

²⁰ במעשה הבריאה כתוב יד בלשון יחיד – יד אחת, ואילו במעשה הצדיקים (בנין בית המקדש) כתוב ידך בלשון רבים – שתי ידיים.

²¹ הרי לנו שגם במעשה הקב"ה מוזכרים ידיים בלשון רבים!

²² התשובה: שמעשה ידיו שכתוב בפסוק "השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע", הכוונה לתפילת הצדיקים שמתפללים לגשם והרקיע נענה להם. עד כדי כך מוכן בר קפרא לסרס את פשט הפסוק ובלבד שתישמר דרשתו: גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ. ראה גם מדרש תנאים לפרשת וזאת הברכה, אחר כותלנו, דברים פרק לג פסוק א: "איש האלהים - מלמד שהיה מברך והקב"ה מקיים. וכן דוד אומר: (ש"ב כג ג) צדיק מושל יראת אלהים. מצינו שהצדיקים מושלים במעשיו שלהקב"ה שהרי גזר גזירות בעולם ובאו צדיקים וביטלו. משה עשה את היום לילה, יהושע עשה את הלילה יום, שמואל עשה את הקיץ חורף, אליהו עשה את החורף קיץ, משה עשה את הים יבשה אלישע עשה את הנחל גבים גבים". אבל כאן, גלשנו לנושא קצת אחר, של מעשה הצדיקים בתפילה ומצוות שהקב"ה חפץ בהם. וזה נושא אחר שבחלקו דנו בו כבר בדברינו [למעשה ידך תכסוף](#) בפרשת בהעלותך.